

Citation:

G. Brom, Levensbericht H. Focillon, in:
Jaarboek, 1947-1948, Amsterdam, pp. 222-225

HERDENKING

VAN

HENRI FOCILLON

(7 Sept. 1881—3 Maart 1943)

In 1881 geboren, studeerde *Henri Focillon* filologie aan de Ecole Normale, om dan onweerstaanbaar tot de kunstgeschiedenis getrokken te worden. Hij was leraar in Bourges en in Chartres, toen hij, nog liever tekenend dan lezend, onder de betovering van middeleeuwse kathedralen zijn jeugdliefde voor de beeldende kunst voelde bovenkomen. De indrukken binnen het Parijs atelier van zijn vader, een gevierd etser en graveur, maakten hem niet enkel met levende meesters vertrouwd, maar vooral ingewijd in het geheimzinnig wezen van de schoonheid. De kunsthistoricus, beseft hij, is boven andere geschiedkundigen bevoorrecht, inzover het verleden, dat hij heeft te onderzoeken, hem altijd bijblijft en rustig onder zijn ogen ligt. In de kunst gaat hij de groei van zich zelf herkennen. Hij wil het magisch karakter, dat naar een onzichtbare werkelijkheid verwijst, eerbiedigen bij de strengste ontleding; en aan de andere kant is het hem onmogelijk te genieten zonder te begrijpen. Zo komt hij tot het inzicht, dat de vormen het wezenlijke zijn, waarvan hij de betekenis moet leren doorgronden.

Zijn proefschrift over *Piranesi* verdiende een bekroning door de Académie des Inscriptions. Door de invloed van *Herriot*, burgemeester van Lyon, werd hij in die stad museumdirecteur en hoogleraar samen. De nieuwe schilderkunst, waarover hij boeiende boeken wist te schrijven, liet zijn veelzijdige geest nog de nodige ruimte voor eigen onderzoek binnen overoude kerken. Daarom kwam hem in 1924 de zetel van *Emile Mâle* aan de Sorbonne toe. *Focillon* vormt wel de tegenpool van zijn grote voorganger. De

iconograaf heeft zich immers afgevraagd, wat een werk voorstelt, om langs de weg van boeken de middeleeuwse geest te benaderen. De stijlanalist daarentegen beschouwt, heel afgescheiden van het onderwerp, regelrecht de vorm. Kunstgeschiedenis houdt nu eenmaal het dubbel aspect van het historische en het esthetische, zolang het object van deze wetenschap tegelijk een document van het verleden en een monument van schoonheid is. En *Focillon* peilt de vormen niet zozeer in hun geleidelijke verandering als wel in hun blijvende aard. Bewust breekt hij met de evolutieleer, het erfdeel van de romantiek, en biezonder met de stelseldwang van Hegel, want de vormen ontwikkelen zich volgens de Parijse geleerde niet achtereenvolgens uit elkaar, ze groeien door elkaar heen; en omdat ze elkaar doordringen, kunnen ze telkens herleven.

Samen met *Pirenne* en *Gustave Cohen* leverde *Focillon* in 1933 een synthetische *Histoire du Moyen Age*. De inleiding van zijn oorspronkelijke bijdrage is rijk aan perspectieven. Hij wijst een middeleeuws humanisme aan, ouder en echter dan dat van de humanisten uit de renaissance, omdat het op het leven in plaats van perkament bouwde. Onze landgenoten *Sluter* en *van Eyck* heten de meesters, die de gotiek tot de hoogste ontwikkeling en daardoor tot ontbinding hebben gebracht (een formulering waarin de verloochende dialectiek van *Hegel* toch onwillekeurig naklinkt). *Donatello* moet afstammen van *Sluter*, zoals heel de Italiaanse renaissance een organische voortzetting van de middeleeuwen betekent, die tot in de Bijbel van *Rembrandt* doortrikt. Hoe de Nederlandse kunst de Fransman aan het hart gelegen heeft, bewees in 1936 ten overvloede de bondige monografie over *Rembrandt*, ingeleid met een meesterlijke bladzij, waarin de scheppende kijk van het genie op zijn eigen land geheimzinnig versmelt met zijn beschouwing van het Heilig Land, omdat de zichtbare verschijnselen in *Rembrandt's* ogen tenslotte het wezen van de dingen raken. Geen wonder dat ons medelid *Schmidt Degener* er hoge prijs op stelde *Focillon* binnen het Rijksmuseum te laten optreden. Hoe gevoelig hij was voor de fijnste schakeringen in de overgang tussen Nederlandse en Franse geest, had zijn

studie over *Caliste van Belle Tuyl van Zuylen* trouwens al veel vroeger getoond.

Zijn werken houden in het algemeen de levendige sfeer van het atelier boven de schoolse museumlucht, wat dubbel merkwaardig is, omdat Frankrijk zijn verdiensten voor de hervorming van de musea even hoog aanslaat als voor de organisatie van het kunstleven. Deze meester van het woord heeft zijn volk ook gediend als vertegenwoordiger van de Franse beschaving in Europa en Amerika. Sinds 1933 mocht Yale University zijn kracht delen, in 1938 ging hij naar het Collège de France over. Van zijn bezielde onderwijs evenals van zijn wetenschappelijke opvattingen geeft ons het in verschillende landen vertaald boek *Vie des Formes* een denkbeeld. Hij weet er elegant te filosoferen, zoals een enkele omschrijving bij wijze van voorbeeld illustreren mag: „L'événement est une brusquerie efficace”. De diepste bedoeling van *Focillon* schijnt het: oude kunst te leren aanvoelen als een actuele werkelijkheid. De vormen leven immers en dus hebben ze voor ieder mens een persoonlijk bestaan. Het verwijt subjectief te zijn zou hij overtuigd afgeweerd hebben met het bewustzijn levend te wezen. Bij alle ontzag voor de wetten en regels van zijn vak bewaarde deze uitgesproken persoonlijkheid, die zijn vader als liefste leermeester dankbaar bleef, eerbied voor de intuïtie van de autodidact, door hem omschreven als iemand, die meer heeft gegeven dan hij heeft gekregen.

Bij het uitbreken van de oorlog zat *Focillon* in Amerika. En nadat hij naast *Paul Valéry* was opgekomen voor de Volkenbond als een bond van de geesten, sprong hij dadelijk naast generaal *De Gaulle*, om het recht van het vaderland te handhaven, dat met het recht van de mensheid samenviel. Zijn stem klonk door de radio als een dappere boodschap van vertrouwen in de nood. Een reeks toespraken, waaronder de begroeting van de tijdelijke *Ecole des Hautes Etudes* in New York, zijn in 1945 uitgekomen onder de titel *Témoignage pour la France*. Ook het woord is een zwaard, riep hij mannelijk en, doodziek als hij was, bepaald heldhaftig rond. Anders dan sommige aarzelende landgenoten, ging hij, over

de Oceaan en over een zee van vooroordelen heen, zo beslist mogelijk meevechten. Een orgaan van de Vichy-regering beklagde hem, die wel erg moest lijden in het land van de barbaren. Hoe kon iemand als hij zich daar thuis voelen? „Ne cherchez pas: le professeur Focillon a épousé une juive. Des lors tout s'explique”. Om alles te verklaren, volstaat eenvoudig zijn trouw aan de Franse geest en aan de beschaving. Zo verdween hij ook niet, toen hij in 1943 in ballingschap kwam te sterven. Zijn leerlingen zullen zijn laatste werk afsluiten en uitgeven, waarvoor hij de naam bestemde *Autour de l'an Mille*. En in Canada verscheen twee jaar na zijn dood de bundel *Moyen Age. Survivances et réveils*, waarvan de ondertitel zijn wetenschappelijk program aangeeft, dat inspirerend werkt als een testament.

GERARD BROM